

VANSUDSKE MERE I VANSUDSKE SANKCIJE U MALOLETNIČKOM KRIVIČNOM PRAVU KANADE

Apstrakt

Cilj ovog rada jeste da predstavi i analizira pojam, sadržinu, karakteristike i svrhu specifičnih vansudskih mera i vansudskih sankcija predviđenih u sistemu maloletničkog krivičnog prava Kanade, kao i da preispita doprinos ovih mera, odnosno sankcija ostvarivanju osnovnih ideja i načela restorativne pravde. Takođe, autor nastoji da ukaže na mogućnosti vansudskih mera i vansudskih sankcija kada je u pitanju suzbijanje recidivizma maloletnih prestupnika, ali i da ove mere predstavi kao moguće uzore i smernice, koje bi doprinele unapređenju postojeće situacije u primeni sličnih mera prema maloletnim prestupnicima u Srbiji. Osnovne teme u izlaganju obuhvataju: sumarni istorijski osvrt na razvoj maloletničkog krivičnog prava Kanade, definisanje pojma, smisla, sadržine i konkretnih modaliteta izricanja i izvršenja vansudskih mera i sankcija u skladu sa važećim kanadskim Zakonom o maloletničkom krivičnom pravosuđu, kao i nastojanje da se proceni u kom obimu i kvalitetu primena ovih mera omogućava ostvarivanje koncepta restorativne pravde i ideje da svrha post delictum intervencije ne treba da bude kažnjavanje ili prevaspitanje maloletnika, već stvaranje uslova da se popravi šteta pričinjena izvršenjem krivičnog dela aktiviranjem kod prestupnika mehanizma reintegrativnog umesto dezintegrativnog postidiivanja. Konačno, u okviru ovog rada biće razmotrena i mogućnost implementacije nekih od ideja zastupljenih u kanadskom sistemu u okvirima pozitivnopravnih rešenja u maloletničkom krivičnom pravu Srbije, a pre svega vaspitnih naloga iz Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica.

Ključne reči: maloletnici, restorativna pravda, vansudske mere, vansudske sankcije, Kanadski Zakon o maloletničkom krivičnom pravosuđu.

¹ Naučni saradnik, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd; e-mail: a.batricevic@yahoo.com

1. Uvod

Ostvarivanje restorativne pravde, kao kontrasta dosadašnjem retributivnom konceptu kriminalne politike i primeni krivičnih sankcija prema maloletnicima,² jedan je od fundamentalnih principa na kojima počivaju savremeni sistemi maloletničkog krivičnog pravosuđa. Kao osnovna vrednost čijem ostvarenju teži restorativna pravda ističe se postizanje ravnoteže između interesa prestupnika, žrtve i zajednice. Ona polazi od shvatanja da krivično delo primarno predstavlja povredu ljudi (direktnih, ali i indirektnih žrtava) i međuljudskih odnosa, pa tek onda povredu određene krivičnopavne norme. Pretpostavka je da se koreni krivičnog dela nalaze u narušenim odnosima u socijalnoj sredini, te da stoga posledice i buduće implikacije kriminaliteta nije moguće ukloniti ukoliko svi akteri (prestupnik, žrtva i zajednica) ne preuzmu aktivnu ulogu u njihovom popravljanju. Kako bi se omogućila aktivna uloga navedenih subjekata u procesu restoracije narušenih odnosa, neophodno je da pravosudne mere budu dovoljno fleksibilne u smislu uvažavanja njihovih potreba i interesa.³ Ovaj koncept prožima mnoge institute savremenog maloletničkog krivičnog prava i dobija širu afirmaciju, kako na nivou sve većeg broja nacionalnih zakonodavstava, tako i na univerzalnom, odnosno međunarodnom planu. Premda se na međunarodnom nivou sve više zalaže za primenu principa restorativne pravde i u odnosu na punoletne učinioce⁴, restorativni programi se i dalje smatraju naročito podobnom za maloletne prestupnike. U prilog tome govore i brojne evaluacione analize koje su kao jedan od osnovnih parametara uspešnosti restorativnih programa uzimali recidivizam. One su pokazale da primena restorativnih programa ima pozitivniji uticaj na smanjenje recidiva kod maloletnih nego kod punoletnih prestupnika.⁵ U skladu sa tim, brojni međunarodni dokumenti posvećeni proklamovanju osnovnih principa propisivanja, izricanja i izvršenja maloletničkih krivičnih sankcija i drugih mera prema maloletnicima i deci u sukobu sa zakonom, insistiraju upravo na primeni instituta koji su po svojoj sadržini, smislu i duhu u potpunosti usklađeni sa principima restorativne pravde. Sve odredbe međunarodnih dokumenata iz

² Z. Nikolić, I. Joksić: *Maloletnička delinkvencija, socijalnopsihološki i krivičnopravni aspekti*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd 2011., 130.

³ Prema: Lj. Stevković: *Koncept restorativne pravde kao savremeni društveni odgovor na kriminalitet maloletnika, Prevencija kriminala i socijalnih devijacija – od razumevanja ka delovanju*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd 2009., 248-249.

⁴ Više o tome: S. Čopić, *Restorativna pravda i međunarodnopravna regulativa: postavljanje standarda za primenu restorativnih programa*, u: *Prevencija kriminaliteta i socijalnih devijacija-od razumevanja ka delovanju*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 109-124, Beograd 2009.

⁵ Lj. Stevković, 252.

oblasti maloletničkog krivičnog pravosuđa koje se odnose na *post delictum* delovanje, odnosno, takozvanu tercijarnu prevenciju⁶ maloletničkog kriminaliteta prožimaju četiri osnovne ideje: 1) skretanje (*diversion*) krivičnog postupka na teren porodičnog prava ili prava socijalne zaštite, 2) primena principa restorativne pravde, 3) pribegavanje lišenju slobode maloletnika kao krajnjem sredstvu i 4) sprovođenje postinstitucionalnih programa preko probacionih i rehabilitacionih službi⁷.

U savremenim krivičnopravnim sistemima postoji obilje raznovrsnih alternativnih krivičnih sankcija i mera⁸ i diverzionih modela koji se primenjuju i prema punoletnim učiniocima i u odnosu na maloletne prestupnike, a osvrt na prednosti i nedostatke pojedinih uporednopravnih rešenja treba da doprinese unapređenju solucija koje su u oblasti vaspitnih naloga prisutne u našem pozitivnom pravu. Komparativnopravna analiza pokazuje da restorativna pravda, kao vrednost kojoj treba težiti prilikom primene različitih krivičnih sankcija, a posebno *sui generis* „parapenalnih“ mera koje nemaju karakter krivičnih sankcija (kao što su vaspitni nalozi, preporuke ili uputstva⁹) i, uopšte, alternativnih ili diverzionih postupaka prema maloletnicima, naročito dolazi do izražaja u kanadskom sistemu maloletničkog krivičnog pravosuđa, koji predstavlja jedinstveni i po mnogo čemu specifični rezultat sinteze evropsko – kontinentalnih i anglo – saksonske uticaja. Naime, važeći kanadski Zakon o maloletničkom krivičnom pravosuđu (*The Youth Criminal Justice Act*) iz 2002. godine, propisuje posebne vansudske mere (*Extrajudicial Measures*) – upozorenja, opomene i uputstva (*Warnings, Cautions and Referrals*) i vansudske sankcije (*Extrajudicial Sanctions*), koje se izrču maloletnicima u sukobu sa zakonom i primenjuju kroz posebne programe koncipirane na lokalnom nivou. Ali, kanadski sistem vansudskih mera i vansudskih sankcija za maloletnike nije specifičan samo zbog toga što se kanadsko maloletničko krivično pravo razvijalo pod uticajem kako evropsko – kontinentalne tako i anglo – saksonske pravne tradicije, već i zbog svoje usmerenosti i prilagođenosti na delovanje na lokalnom nivou, odnosno na nivou lokalne

⁶ Više o pojmu primarne, sekundarne i tercijarne prevencije kriminaliteta videti u: Z. Nikolić: *Kriminologija sa socijalnom patologijom*, Narodna knjiga, Beograd 2000., 342 – 343.

⁷ A. Batrićević: Međunarodni standardi u prevenciji nasilničkog kriminaliteta kod maloletnika, Nasilnički kriminal: etiologija, fenomenologija, prevencija, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd 2010., 331 – 332.

⁸ Više o pojmu alternativnih sankcija u: M. Škulić: Alternativne krivične sankcije – pojam, mogućnosti i perspektive, Zbornik radova sa XLVI redovnog godišnjeg savetovanja Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije“, Intermex, Beograd 2009., 28 – 53. i u: M. Kostić: Alternativne sankcije u domaćem zakonodavstvu, Funkcionisanje pravnog sistema Republike Srbije – Zbornik radova, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Centar za publikacije, Niš 2006., 461-479.

⁹ D. Jovašević: *Krivično pravo, Opšti deo*, Nomos, Beograd 2006., 305.

zajednice, porodice, prijatelja, škole i zaposlenja svakog pojedinačnog maloletnika, što je naročito važno za uspešnost izvršenja bilo koje krivične sankcije, odnosno mere, kod ove kategorije prestupnika. Dakle, kanadski sistem ujedno predstavlja i primer diverzionog modela koji je zakonom uređen uglavnom na nivou osnovnih načela, dok se njegova detaljnija razrada vrši preko posebnih oficijelno, tačnije, od strane za to ovlašćenih organa potvrđenih, programa, koji se sprovode na lokalnom nivou, što u znatnoj meri omogućava prilagođavanje sadržine, načina i okolnosti pod kojima se ove mere izvršavaju potrebama i uslovima svakog konkretnog maloletnog prestupnika kome su one izrečene, odnosno određene, i realnim mogućnostima i kapacitetima sredine u kojoj on živi.

Ove osobenosti vansudskih mera i vansudskih sankcija za maloletnike prisutnih u kanadskom pravu čini ih naročito vrednim razmatranja kao mogućeg uzora, koji bi trebalo slediti prilikom praktične primene vaspitnih naloga koje propisuje važeći Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica Republike Srbije¹⁰. To je posebno značajno ako se ima u vidu učestalo isticanje od strane kako stručnjaka iz oblasti maloletničkog krivičnog prava i uopšte maloletničke delinkvencije, tako i predstavnika nadležnih državnih organa zaduženih za primenu ovih „parapenalnih mera“ u Republici Srbiji na nemogućnosti njihovog adekvatnog, efikasnog i svrsishodnog sprovođenja u praksi usled nedostatka ili nedovoljno jasno koncipiranih podzakonskih akata i manjka prostornih, kadrovskih i materijalnih kapaciteta¹¹.

U tom kontekstu, treba ukazati i na sličnost između svrhe vaspitnih naloga, kako je ona određena u maloletničkom krivičnom pravu Republike Srbije, i svrhe koju vansudske mere i vansudske sankcije imaju u maloletničkom krivičnom pravu Kanade. Naime, prema Zakonu o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, svrha krivičnih sankcija prema maloletnicima, u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija¹², jeste da se nadzorom, pružanjem zaštite i pomoći, kao i obezbeđivanjem opšteg i stručnog osposobljavanja utiče na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloletnika, na vaspitavanje i pravilan razvoj njegove ličnosti, kako bi se obezbedilo ponovno uključivanje maloletnika u društvenu zajednicu.¹³ Za razliku od maloletničkih krivičnih sankcija, vaspitni nalozi osim uticaja na pravilan razvoj maloletnika i

¹⁰ Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005. (u daljem tekstu: ZOMUKD)

¹¹ U tom smislu: Z. Nikolić: Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela – stvarne ili prividne promene: šest meseci posle, *Novo krivično zakonodavstvo: dileme i problemi u teoriji i praksi*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja i Viša škola unutrašnjih poslova, Beograd 2006., 485.

¹² Čl. 4. Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 i 111/2009

¹³ Čl. 10. st. 1. ZOMUKD

jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična dela, imaju za svrhu i izbegavanje ili zaobilaženje pokretanja odnosno vođenja krivičnog postupka prema njemu i skretanje (*diversion*) sa „terena krivičnog prava“ na druge grane prava (porodično pravo i pravo socijalnog staranja)¹⁴. Zakon kao osnovnu svrhu vaspitnih naloga navodi upravo nastojanje da se ne pokreće krivični postupak prema maloletniku ili da se obustavi postupak, odnosno da se primenom vaspitnog naloga utiče na pravilan razvoj maloletnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična dela.¹⁵

Upravo takav „dvostruki“ smisao imaju i vansudske mere odnosno vansudske sankcije zastupljene u kanadskom maloletničkom krivičnom pravu. Ono što im je takođe zajedničko sa vaspitnim nalozima, a što ujedno predstavlja i svojstvo krivičnih sankcija za maloletnike, jeste nastojanje da se njihovom primenom doprinese suzbijanju recidivizma kod maloletnika. Treba naglasiti da se u ovom slučaju pod pojmom recidivizma ne podrazumeva samo povrat u kriminološkom, penološkom ili krivičnopravnom smislu¹⁶, već i vraćanje maloletnika devijantnim, delinkventnim i socijalno – patološkim, odnosno, uopšte, društveno neprihvatljivim i latentno kriminogenim obrascima ponašanja. Takođe, potrebno je preispitati i potencijale ovih mera u pogledu suzbijanja povrata kod maloletnih prestupnika i pozitivne efekte koje bi na borbu sa ovom negativnim i opasnim društvenim fenomenom „kopiranje“ kanadskog modela moglo imati u našem pravnom sistemu. Pri tome treba imati u vidu da se i Kanada i Srbija, kao i veliki broj drugih zemalja širom sveta, suočavaju sa povećanim brojem maloletnih recidivista¹⁷ te da se perzistentno traganje za inovativnim načinima za suzbijanje ove pojave pojavljuje kao jednako zahtevan izazov za maloletničko krivično pravosuđe obe zemlje, bez obzira na njihove geografske, istorijske, kulturološke i socio – ekonomske različitosti.

---

¹⁴ D. Jovašević: *Maloletničko krivično pravo*, Beosing, Beograd 2008., 70 – 71.

¹⁵ Čl. 6. ZOMUKD

¹⁶ Više o pojmu povrata (recidiva) u kriminološkom, penološkom i krivičnopravnom smislu videti u: S. Konstantinović Vilić, V. Nikolić Ristanović, M. Kostić: *Kriminologija*, Pelikan print, Niš 2009., 232 – 233. Nikolić, Z.: *Savremena penologija – studija kazni i kažnjavanja*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd 2009., 281 – 282.

¹⁷ O porastu recidivizma među maloletnim prestupnicima u Kanadi videti: H. Linton: *Victim-Offender Restorative Justice Conferencing and the Youth Criminal Justice*, pozivajući se na: Tustin and Lutes, *A Guide to the Youth Criminal Justice Act*, Butterworths, 2002., http://www.riverdalemediation.com/pdfs/learn/restorative_justice/YCJA_Restorative_Justice.pdf, 11.05.2012.

2. Istorijski razvoj maloletničkog krivičnog prava Kanade

Kanadski sistem maloletničkog krivičnog pravosuđa razvijao se pod uticajem ideja koje su iseljenici prenosili na teritorije kolonija iz svojih država matica – Velike Britanije i Francuske. Otuda je odnos ranog kanadskog društva prema maloletnim prestupnicima predstavljao jedinstven spoj stavova, običaja i zakona kako evropsko – kontinentalnog tako i *common law* sistema, koji su prilagođeni društvenim, ekonomskim i političkim okolnostima i potrebama „pionirskih“ iseljeničkih zajednica.

Sve do 1908. godine, kada je usvojen Zakon o maloletnim delinkventima (*The Juvenile Delinquents Act*)¹⁸, kanadsko krivično pravo nije pravilo značajnije razlike u pogledu položaja maloletnih i punoletnih učinilaca krivičnih dela. Pod uticajem precedentnog prava Velike Britanije i pred sudovima kolonija neretko je u korist optuženih maloletnika iznošen argument pod nazivom „*the doli incapax defence*“, odnosno odbrana maloletnika na osnovu njegove „nesposobnosti da čini zlo“. U odnosu na decu uzrasta do sedam godina važila je praktično neoboriva pretpostavka nesposobnosti za činjenje krivičnih dela. Kada su u pitanju deca uzrasta od sedam do trinaest godina, ova pretpostavka se mogla obarati tako što bi se dokazivalo da je dete bilo dovoljno inteligentno i iskusno da spozna prirodu i posledice svog ponašanja i da proceni da je to ponašanje pogrešno i neprihvatljivo. Ako bi navedena pretpostavka bila oborena, dete uzrasta od sedam do trinaest godina tretirano je kao „minijturni prestupnik“ i mogla mu se izreći identična kazna kao i odraslom prestupniku, uključujući i vešanje, doživotno lišenje slobode i izuzetno stroge telesne kazne.¹⁹

Iako su deca formalnopravno i dalje bila podvrgnuta pravnim standardima koji su važili za odrasle, prve naznake promene odnosa prema najmlađim prestupnicima javljaju se već početkom XIX veka i to pod uticajem ideja prosvetiteljskog pokreta koji se u Evropskim zemljama razvijao od počevši od XVIII veka. Prosvetiteljske ideje prihvaćene su i u Kanadi, pa je već 1816. godine jednim zakonom Nove Škotske bilo propisano da izricanje kazne zatvora učiniocima lakših krivičnih dela znači nepotreban finansijski izdatak za društvo, čime je prednost data primeni vaninstitucionalnih sankcija kad god je to bilo opravdano. Značajniji izraz reformatorskih ideja sadržan je u izveštaju Čarlsa Dankoma Skupštini Gornje Kanade iz 1836. godine. Autor ovog izveštaja zalagao se za dramatične promene u tretmanu mladih prestupnika, posebno insistirajući na uključivanju celokupne zajednice u rešavanje problema maloletničke

¹⁸ The Juvenile Delinquents Act, Statutes of Canada 1908, Chapter 40.

¹⁹ The Evolution of Juvenile Justice in Canada, Department of Justice Canada, The International Cooperation Group, 2004., 1.

delinkvencije.²⁰ Već na ovom mestu, mogu se nazreti obrisi pristupa koji danas važe u kanadskom maloletničkom krivičnom pravu, kao i tragovi ideje restorativne pravde, posebno onog njenog segmenta koji se odnosi na tretiranje prestupa kao fenomena koji istovremeno dotiče i prestupnika i žrtvu i društvenu zajednicu.

Prvi kanadski federalni zakon posvećen isključivo problematici maloletničke delinkvencije bio je Zakon o hapšenju, suđenju i zatvaranju mladih prestupnika (*The Act Respecting Arrest, Trial and Imprisonment of Youthful Offenders*) iz 1894. godine²¹. Federalni krivični zakonik (*The Criminal Code*) iz 1892. godine²² sadržao je odredbe o maloletnicima i to mahom iz domena procesnog prava, kao što je, na primer, odredba kojom je predviđeno da licima uzrasta do 16 godina bude suđeno odvojeno od odraslih optuženih²³. Takođe, njime je bilo propisano da lice uzrasta do 7 godina ne može biti osuđeno²⁴, kao i da deca uzrasta do 14 godina mogu odgovarati samo ukoliko su bila sposobna da spoznaju prirodu i posledice svog ponašanja i da ocene da je ono pogrešno.²⁵

Tretman maloletnih učinilaca krivičnih dela približen je praksi socijalnog zbrinjavanja (staranja) nakon usvajanja Zakona o maloletnim delinkventima (*The Juvenile Delinquents Act*)²⁶. Principi postavljeni ovim zakonom održali su se u kanadskom maloletničkom krivičnom pravu narednih 75 godina. Prema ovom zakonu maloletni prestupnik nije smatran kriminalcem već detetom koje je pogrešno usmereno. Njime su uspostavljeni posebni sudovi za maloletnike, a maloletnici su pre saslušanja umesto u pritvor upućivani u posebne domove za zadržavanje ili u prihvatilišta.²⁷

Nakon usvajanja Kanadske povelje o pravima i slobodama (*The Canadian Charter of Rights and Freedoms*) 1982. godine, koja je postala integralni deo kanadskog Ustava²⁸, ispostavilo se da mnoge odredbe Zakona o maloletnim delinkventima nisu u skladu sa ovim dokumentom. U cilju prilagođavanja i usklađivanja maloletničkog krivičnog zakonodavstva sa odredbama Povelje, izrađen je novi zakon – Zakon o mladim prestupnicima (*Young Offenders Act*), koji je stupio na

²⁰ The Evolution of Juvenile Justice in Canada, Department of Justice Canada, The International Cooperation Group, 2004., 8-10.

²¹ The Act Respecting Arrest, Trial and Imprisonment of Youthful Offenders, Statutes of Canada 1894, Vol. 1., Chapter 58.

²² The Criminal Code, Statutes of Canada 1892, Vol. 1 and 2, Chapter 29.

²³ Čl. 550.

²⁴ Čl. 9.

²⁵ Čl. 10.

²⁶ The Juvenile Delinquents Act, Statutes of Canada 1908, Chapter 40.

²⁷ The Evolution of Juvenile Justice in Canada, Department of Justice Canada, The International Cooperation Group, 2004., 21.

²⁸ The Constitution Act, 1982, being Schedule B to the Canada Act 1982 (U.K.), 1982, c. 11, <http://www.canlii.org/en/ca/const/const1982.html>, 11.05.2012.

snagu 1984. godine²⁹. Ovaj zakon posvetio je mnogo više pažnje pravima maloletnih prestupnika i predvideo široku lepezu vaninstitucionalnih sankcija za ovu kategoriju učinilaca krivičnih dela, kao što su, na primer, restitucija i rad u korist države u cilju nadoknade štete pričinjene krivičnim delom. Na taj način omogućeno je uspostavljanje ravnoteže između prava maloletnika, zaštite društva i specifičnih potreba mladih prestupnika, kao elementarnih postulata restorativne pravde. Sa druge strane, kao osnovni nedostatak ovog zakona često je isticano njegovo omogućavanje prekomerne primene zavodskih sankcija prema maloletnicima³⁰. Navedena kritika se čini sasvim opravdanom, budući da savremeni međunarodni izvori maloletničkog krivičnog prava insistiraju na potpuno oprečnom pristupu, tačnije, da se zavodske sankcije primenjuju kao *ultima ratio* u borbi protiv maloletničkog kriminaliteta, te da se, ukoliko ipak, izuzetno, budu primenjene, njihovo trajanje ograniči na najkraći mogući period. Tako, Havanska pravila, usvojena 1990. godine od strane Rezolucije Generalne skupštine Ujedinjenih nacija,³¹ zahtevaju isključenje ili svodenje na minimum bilo kakvog oblika lišenja slobode u odnosu na maloletni učinioce krivičnih dela. Imajući to u vidu, može se konstatovati da bi ostatak na snazi kanadskog Zakona o mladim prestupnicima iz 1984. godine predstavljao *de facto* ignorisanje univerzalno prihvaćenih i od strane Ujedinjenih nacija zvanično priznatih načela maloletničkog krivičnog prava.

3. Vansudske mere (*Extrajudicial Measures*) i Vansudske sankcije (*Extrajudicial Sanctions*) u pozitivnom pravu Kanade

Uprkos brojnim kritikama upućivanim na račun njegovog prethodnika, važeći kanadski Zakon o maloletničkom krivičnom pravosuđu (*The Youth Criminal Justice Act*) stupio je na snagu tek 1. aprila 2003. godine³². U odnosu na raniji Zakon o mladim prestupnicima (*The Young Offenders Act*) on dopušta znatno širu primenu ideja restorativne pravde kao i raznovrsnih parapenalnih mera vansudskog karaktera, koje su i po sadržini i po smislu vrlo slične vaspitnim nalogima. Inače, već u samoj Preambuli Zakona o maloletničkom krivičnom pravosuđu istaknuto je da treba redukovati preteranu upotrebu zavodskih sankcija i da, u skladu sa tim, najstroži oblici intervencije treba da budu rezervisani isključivo za najteža krivična

²⁹ The Young Offenders Act, Revised Statutes of Canada, 1985, C.Y-1, <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/Y-1/page-1.html>, 11.05.2012.

³⁰ The Evolution of Juvenile Justice in Canada, Department of Justice Canada, The International Cooperation Group, 2004., 25.

³¹ Čl. 11, tačka b Pravila UN o zaštiti maloletnika lišenih slobode (Havanska pravila), Rezolucija Generalne skupštine UN br. 45/113 od 14. decembra 1990.

³² The Youth Criminal Justice Act, Statutes of Canada 2002, Chapter 1, <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/Y-1.5/FullText.html>, 11.05.2012.

dela.³³ Nastojeći da izbegne pokretanje i vođenje krivičnog postupka prema maloletniku kad god je to moguće i celishodno, navedeni Zakon predviđa dve grupe alternativnih (diverzionih) mera: vansudske mere (*Extrajudicial Measures*)³⁴ i vansudske sankcije (*Extrajudicial Sanctions*)³⁵.

Njihova primena moguća je samo u odnosu na maloletnike, odnosno, prema slovu zakona, mlade osobe (*Young Persons*) ili adolescente (*Adolescents*). Tu spadaju lica koja su u momentu izvršenja krivičnog dela navršila dvanaestu, ali nisu navršila osamnaestu godinu života.³⁶ Donja granica za krivičnopravnu odgovornost u Kanadi je dvanaesta godina života, dok se lica uzrasta do dvanaest godina smatraju decom³⁷, te, u skladu sa tim, ne mogu biti krivičnopravno odgovorna³⁸ niti im može biti određena bilo koja od mera propisanih Zakonom o maloletničkom krivičnom pravosuđu³⁹. Upoređujući uzraste koji su u pojedinim nacionalnim zakonodavstvima određeni kao donja granica za krivičnopravnu odgovornost, može se zaključiti da je kanadski zakonodavac istu postavio dosta nisko. U većini razvijenih zemalja, krivičnopravna odgovornost stiže se sa navršenom četrnaestom ili petnaestom godinom života⁴⁰, a Konvencija o pravima deteta decom smatra lica uzrasta do osamnaest godina⁴¹, te se kanadsko rešenje prema kome osoba prestaje u krivičnopravnom smislu biti dete već nakon navršene dvanaeste godine života čini dosta rigoroznim⁴². Zbog toga insistiranje na zaobilaženju pokretanja i vođenja krivičnog postupka prema maloletniku kad god je to moguće u Kanadi zemlji ima specifičnu težinu i poseban značaj, budući da je u ovoj zemlji reč o licima koja su zbog svog uzrasta naročito osetljiva i u biološkom, psihološkom, emocionalnom i intelektualnom smislu nedovoljno razvijena u odnosu na „odrasle“ prestupnike.

³³ Videti: Preamble, The Youth Criminal Justice Act, Statutes of Canada 2002,

³⁴ Čl. 4-6.

³⁵ Čl. 10-12.

³⁶ Preamble, The Youth Criminal Justice Act, Statutes of Canada 2002

³⁷ *Ibid.*

³⁸ Čl. 13. Criminal Code (R.S., 1985, c. C - 46) Act current to 23.04.2012. sa poslednjim izmenama I dopunama od 04.05.2102. <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/FullText.html>, 13.05.2012.

³⁹ Smith, K.: The Intricacies of Youth Criminal Justice Act, May 26, 2009, <http://www.sooperarticles.com/law-articles/intricacies-youth-criminal-justice-act-3462.html>, 13.05.2012.

⁴⁰ D. Jovašević, 2008, 64 – 68.

⁴¹ Čl. 1. Konvencija o pravima deteta, *Službeni list SFRJ-međunarodni ugovori*, br. 15 /1990

⁴² Inače, interesantno je napomenuti da se i u Grčkoj osoba smatra detetom do navršene dvanaeste godine života, dok se kao mlađi maloletnici tretiraju lica uzrasta od dvanaeste do sedamnaeste godine, a kao stariji maloletnici lica koja su navršila dvanaestu, a nisu navršila dvadeset i prvu godinu života. (D. Jovašević, 2008, 67.)

4. Vansudske Mere (*Extrajudicial Measures*)

Prema Zakonu o maloletničkom krivičnom pravosuđu Kanade, vansudske mere (*Extrajudicial Measures*) obuhvataju tri posebne grupe mera parapenalnog karaktera. Tu spadaju: 1) upozorenja (*Warnings*), 2) opomene (*Cautions*) i 3) uputstva (*Referrals*). Ovim zakonom je propisano da ovlašćeni policijski službenik može pre pokretanja sudskog postupka prema maloletniku kome se stavlja na teret da je učinio krivično delo, odrediti neku od ovih mera, ako proceni da bi bilo dovoljno da ga upozori, odnosno da mu izda opomenu. Ako se maloletnik sa time saglasi, ovlašćeni policijski službenik može ga u okviru vansudskih mera uputiti i na program, odnosno službu u okviru lokalne zajednice, koji treba da mu pomognu da u budućnosti ne čini krivična dela.⁴³

U samom tekstu Zakona o maloletničkom krivičnom pravosuđu podvučeno je da vansudske mere često predstavljaju najpodobniji i najdelotvorniji način reagovanja na maloletnički kriminalitet. Smatra se da primena ovih mera omogućava efektivnu i blagovremenu intervenciju usmerenu na ispravljanje prestupničkog ispoljavanja maloletnika. U Zakonu je takođe istaknuto da se vansudske mere smatraju najadekvatnijim, najpodobnijim, sredstvom da se kod maloletnika razvije osećaj odgovornosti za sopstvene postupke, a da je njihovo izricanje naročito poželjno u slučaju primarnih i nenasilnih prestupnika. Međutim, naglašeno je da vansudske mere mogu biti primenjene ne samo prema primarnim, odnosno slučajnim ili situacionim prestupnicima, već i prema maloletnicima koji su prethodno bili podvrgnuti takvim merama, odnosno koji su već bili oglašeni krivim za učinjeno krivično delo. Dakle, primena vansudskih mera dolazi u obzir i prema maloletnicima koji su već ranije ispoljili sklonost prema kriminalnom ponašanju znači, i prema povratnicima. Ipak, to je moguće samo pod uslovom da nadležni organ proceni da su one podobne da i kod takvog maloletnika stvore osećaj odgovornosti za sopstveno ponašanje i da njihova primena nije u suprotnosti sa opštim principima sadržanim u Zakonu o maloletničkom krivičnom pravosuđu.⁴⁴

Sprovedenje vansudskih mera treba da bude uređeno tako da se obezbedi efektivno i blagovremeno reagovanje na prestupničko ponašanje maloletnika bez angažovanja sistema maloletničkog krivičnog pravosuđa.⁴⁵ Njima se ni na koji način ne ugrožavaju diskreciona ovlašćenja policije u domenu odlučivanja o daljem toku postupka prema maloletniku, već se samo nastoji omogućiti zaobilaznje krivičnog postupka, kada je to

⁴³ Čl. 6.

⁴⁴ Čl. 4. st. 1.

⁴⁵ Čl. 5. st. 1. tačka a

izvodljivo i u skladu sa Zakonom unapred utvrđenim setom kriterijuma.⁴⁶ U tom smislu, njihova svrha je ista kao i svrha vaspitnih naloga iz Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica – izbegavanje, zaobilaženje, skretanje krivičnog postupka prema maloletniku i rešavanje njegovog „sukoba sa zakonom“ na način kojim će se izbeći njegova traumatizacija i stigmatizacija koje se po pravilu javljaju kao neželjene posledice pokretanja i vođenja krivičnog postupka i izricanja i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletniku.

Vansudske mere treba da budu uređene i sprovedene tako da podstaknu mlade da priznaju štetu koju su krivičnim delom prouzrokovali žrtvi i zajednici, kao i da je poprave (kroz aktivnosti u okviru programa i lokalnih službi – agencija).⁴⁷ Pri tome je naglašeno da efekti vansudskih mera nisu i ne treba da budu ograničeni samo na maloletne prestupnike, već da one treba da podstaknu i njihove porodice, ali i širu zajednicu da se uključe u osmišljavanje i konkretnu primenu programa za primenu tih mera.⁴⁸ Izuzetno je važno što je obaveza uključivanja porodice i društvene zajednice u proces izvršenja ovih mera propisana Zakonom, jer se na taj način stvara dodatna garantija da maloletni prestupnik neće biti „prepušten sam sebi“, već da će de odgovornosti za (ne)uspeh njegove resocijalizacije i reintegracije snositi i njegovo okruženje, u prvom redu porodica i lokalna zajednica, kao značajni agensi socijalizacije ličnosti i, istovremeno, kao uticajni predstavnici neformalne socijalne kontrole⁴⁹.

U Zakonu je izričito naglašeno da vansudske mere treba da budu koncipirane tako da i žrtvama bude dopušteno da učestvuju u donošenju odluka relevantnih za njihovu primenu. Takođe je naglašeno da žrtvama mora biti omogućeno da prime nadoknadu štete koja im je krivičnim delom pričinjena (reparaciju).⁵⁰ Na taj način je jedan od osnovnih principa restorativne pravde zaodenu u formalno ruho, budući da je samim zakonskim tekstom predviđeno da se proces reparacije sprovodi na relaciji: prestupnik – zajednica – žrtva, čime je ne samo teorijski nego i formalnopravno zajemčeno da žrtva u tom postupku neće biti marginalizovana. Ova odredba ima naročitu težinu ako se uzme u obzir

⁴⁶ Videti: The Youth Criminal Justice Act Extrajudicial Sanctions Program, authorized by the Honourable David G. Hancock Q.C. Minister of Justice and Attorney General pursuant to section 10(2) of the Youth Criminal Justice Act after consultation with the Honourable Heather Forsyth, Solicitor General, na snazi od 01.04. 2003., http://justice.alberta.ca/programs_services/criminal_pros/crown_prosecutor/Pages/youth_extrajudicial_sanctions_program.aspx, 12.05.2012.

⁴⁷ Čl. 5. st. 1. tačka b., The Youth Criminal Justice Act, Statutes of Canada 2002

⁴⁸ Čl. 5. st. 1. tačka c

⁴⁹ Više o porodici kao agensu socijalizacije videti u: Z. Nikolić: *Prevenција kriminaliteta – metodika rada savetovališta za roditelje i decu*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd 2006., 42. i Z. Nikolić, 2000, 177 – 181.

⁵⁰ Čl. 5. st. 1. tačka d

činjenica da su, generalno posmatrano, žrtve maloletnih prestupnika često i same maloletnici, pa čak i deca⁵¹, što osobito dolazi do izražaja kod sve šire zastupljenog fenomena vršnjačkog nasilja (*bullying*).

Kao što je već istaknuto, Zakonom su propisane samo osnovne smernice za izricanje i izvršenje vansudskih mera, dok je njihovo sprovođenje regulisano posebnim oficijelno autorizovanim programima koji se sprovode na lokalnom nivou.

5. Vansudske sankcije (*Extrajudicial Sanctions*)

Vansudske sankcije (*Extrajudicial Sanctions*) primenjuju se supsidijarno, odnosno samo ukoliko s obzirom na težinu krivičnog dela, prirodu i broj prethodno učinjenih krivičnih dela ili druge otežavajuće okolnosti ne bi bilo prikladno da se maloletniku odredi neka od vansudskih mera. Zakon ne navodi u čemu se konkretno sastoje vansudske sankcije, već njihovu detaljniju razradu prepušta posebnim programima koji moraju biti provereni i potvrđeni bilo od strane nadležnog javnog tužioca bilo od strane ovlašćenih predstavnika federalnih jedinica, odnosno provincija. U skladu sa tim, može se primeniti samo vansudska sankcija koja predstavlja deo tzv. autorizovanog programa i to pod uslovom da se proceni da bi to bilo prikladno imajući u vidu kako interese maloletnika tako i interese društva. Potrebno je da maloletnik prihvata odgovornost za činjenje odnosno nečinjenje koje predstavlja biće krivičnog dela koje mu se stavlja na teret, da prema mišljenju javnog tužioca ima dovoljno dokaza za pokretanje krivičnog postupka prema njemu kao i da ne postoje zakonske smetnje za krivično gonjenje. Ako maloletnik poriče učestvovanje ili bilo kakvu drugu povezanost sa izvršenjem krivičnog dela, prema njemu se ne može primeniti vansudska sankcija.

Vansudske sankcije ne mogu se odrediti bez potpune i slobodno izražene saglasnosti maloletnika sa njihovom primenom. Pre davanja saglasnosti da bude podvrgnut vansudskoj sankciji maloletnik mora biti poučen o svom pravu da bude zastupan i da se konsultuje (posavetuje) sa svojim zastupnikom. Ukoliko maloletnik izrazi želju da umesto podvrgavanja vansudskoj sankciji prema njemu bude pokrenut krivični postupak, takva sankcija mu se ne može odrediti. Ako je protiv maloletnika podignuta tužba, sud za maloletnike će takvu tužbu odbaciti ako oceni da je maloletnik u potpunosti ispunio uslove i obaveze određene u okviru vansudske sankcije. Sud za maloletnike može odbaciti tužbu i ako nađe da je maloletnik samo delimično ispunio obaveze i uslove iz vansudske sankcije pod uslovom da, prema mišljenju suda, nastavljanje postupka ne bi bilo pravično s obzirom

⁵¹ Videti, na primer: M. Škulić: *Maloletnici kao učinioci i kao žrtve krivičnih dela*, Dosije, Beograd 2003., 289. i 295.

na okolnosti i odnos koji je maloletnik ispoljio prema obavezama koje su mu bile određene.⁵²

Odabir konkretne vanskudske sankcije i određivanje njene pojedinačne sadržine zavisi od uzrasta maloletnika, njegovih školskih obaveza ili drugih dnevnih aktivnosti i slobodnog vremena u kome može da ispunjava obaveze koje mu budu određene. U Zakonu o maloletničkom krivičnom pravosuđu je podvučeno da prilikom primene svih vanskudskih sankcija treba uložiti maksimalne napore da žrtvi bude osigurana puna restitucija, naravno, imajući u vidu imovinsko stanje maloletnika. U svakom slučaju, vanskudske sankcije treba da budu koncipirane tako da ne sadrže strože obaveze od onih koje bi maloletniku za isto krivično delo bile određene nakon sprovedenog sudskog postupka, a njihovo trajanje ograničeno je na period od 3 meseca.

Kao što je već istaknuto, sama sadržina vanskudskih sankcija nije uređena zakonskim tekstom, već je sastavljanje programa za njihovu konkretizaciju prepušteno nadležnim organima federalnih jedinica, odnosno provincija. Dobar primer ovakvog programa za sprovođenje vanskudskih sankcija predstavlja Program za sprovođenje vanskudskih sankcija u skladu sa Zakonom o maloletničkom krivičnom pravosuđu (*The Youth Criminal Justice Act Extrajudicial Sanctions Program*) provincije Alberta od 20. maja 2008. godine⁵³. Kao prvu vanskudsku sankciju, Program preporučuje sprovođenje nadzora nad maloletnim prestupnikom od strane ovlašćenog službenog lica posebnog odeljenja Službe za prevaspitanje (*Correctional Service*). Osim nadzora, Program predviđa i bogat spektar mera koje se prema maloletniku mogu primeniti pod uslovom da se žrtva krivičnog dela sa tim saglasi. One obuhvataju sledeće aktivnosti: nalaganje maloletniku da se usmeno ili u pisanoj formi izvini žrtvi ili da lično obavi određene poslove u njenu korist, obavljanje društveno korisnog rada u neprofitnoj organizaciji ili državnoj službi, restituciju (povraćaj imovine žrtvi), donaciju u korist registrovane dobrotvorne organizacije, pohađanje savetovanja u okviru Službe za mentalno zdravlje ili Službe za podršku porodici i zajednici pokrajine Alberta, sastavljanje eseja ili postera (sa prigodnom tematikom) kao i učestvovanje u postupku izmirenja sa žrtvom. Posebno je interesantna vanskudska sankcija koja se sastoji u učestvovanju u kulturnim ili duhovnim aktivnostima nacionalnih manjina, odnosno lokalnih kulturnih i etničkih zajednica.

U okviru sličnog Programa (*Restorative Community Conference Program*) Službe za socijalnu i zdravstvenu zaštitu provincije Jukon (*Government of Yukon Health and Social Services*) postavljen je i

⁵² Čl. 10.

⁵³ The Youth Criminal Justice Act Extrajudicial Sanctions Program, authorized by the Honourable David G. Hancock Q.C. Minister of Justice and Attorney General pursuant to section 10(2) of the Youth Criminal Justice Act after consultation with the Honourable Heather Forsyth, Solicitor General, na snazi od 01.04. 2003. http://justice.alberta.ca/programs_services/criminal_pros/crown_prosecutor/Pages/youth_extrajudicial_sanctions_program.aspx, 12.05.2012.

neformalan, odnosno pravno neobavezujuć spisak pod nazivom „Sto deset načina da se popravi šteta“ (*One Hundred and Ten Ways to Repair the Harm*)⁵⁴. Iako ne poseduje formalnu snagu zakona ili podzakonskog akta, ova lista obaveza ima važnu savetodavnu, odnosno upućujuću funkciju, budući da na jednostavan, neposredan i razumljiv način pokazuje na koje sve načine maloletni prestupnik kome je određena vansudska sankcija može „vratiti dug“ žrtvi i zajednici u skladu sa idejom restorativne pravde. Spisak uključuje niz aktivnosti maloletnika, od kojih se kao najreprezentativnije mogu navesti sledeće: pisanje pisma u kome bi se izvinio za svoje postupke, pisanje zahvalnice svojim roditeljima ili starateljima zbog iskazane brige prema njemu, pisanje članka (eseja) na temu restorativne pravde, učestvovanje u programu za savladavanje i kontrolu besa, posećivanje sastanaka anonimnih alkoholičara, lično izvinjenje porodici žrtve, zapošljavanje i nadoknada pričinjene štete od sopstvene zarade, popravljavanje štete ličnim radom i angažovanjem, izrada poklona za žrtvu, učestvovanje u sportskim aktivnostima, prisustvovanje sportskim priredbama, sastavljanje liste razloga za izbegavanje kriminalnog ponašanja i njihovo glasno izgovaranje, volontiranje u centru za reciklažu, volontiranje u lokalnoj policijskoj stanici, volontiranje u skloništu (azilu) za napuštene životinje, rad u dobrotvornoj (humanitarnoj) organizaciji, čitanje knjiga starijim licima koja borave u gerontološkim centrima, redovan odlazak u školu i blagovremeno ispunjavanje nastavnih obaveza, obavljanje kućnih poslova poput iznošenja smeća, održavanja higijene, odlaska u kupovinu životnih namirnica, staranja o kućnim ljubimcima, gajenja biljaka itd. Iz spiska se jasno vidi da ostvarivanje ideja restorativne pravde ne zahteva nužno izdvajanje velikih novčanih sredstava iz državnog ili lokalnih budžeta i da za njihovo ispunjenje nije uvek potrebno angažovanje značajnijih prostornih ili kadrovske kapaciteta. Ono što je, međutim, *conditio sine qua non* za uspešnu realizaciju te ideje jeste postojanje volje, kreativnosti i inventivnosti na strani predstavnika i formalne i neformalne socijalne kontrole da na pravi način kod maloletnika aktiviraju evidentno delotvoran mehanizam reintegrativnog postidiivanja i osmisle program prilagođen ličnim osobenostima svakog pojedinačnog maloletnog prestupnika, njegove žrtve i njihovog okruženja.

6. Zaključak

Vansudske mere i vansudske sankcije predviđene važećim kanadskim Zakonom o maloletničkom krivičnom pravosuđu predstavljaju veoma

⁵⁴ *One Hundred and Ten Ways to Repair the Harm, Government of Yukon Health and Social Services Restorative Community Conference Program, Whitehorse, Yukon, Canada, http://www.hss.gov.yk.ca/pdf/110_ways_to_repair_the_harm.pdf, 12.05.2012.*

dobar primer alternativnih, odnosno diverzionih mera za maloletnike u sukobu sa zakonom. Ove mere *sui generis*, kao i način na koji je koncipirana njihova primena sadrže brojne prednosti u odnosu na klasične maloletničke krivične sankcije i nose sa sobom velike potencijale za suzbijanje recidivizma maloletnih prestupnika. Zbog sličnosti sa vaspitnim nalogima propisanim Zakonom o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica Republike Srbije, ali i zbog izražene tendencije porasta broja krivičnih dela učinjenih u povratu od strane maloletnika i u Srbiji i u Kanadi, analiza ovog uporednopravnog rešenja ima višestruk značaj. Sa jedne strane, ona omogućava da se pozitivni primeri iz kanadskog prava i prakse nadležnih državnih organa tretiraju kao uzori i transplantuju u naš pravni sistem, dok, sa druge, doprinosi kritičkom preispitivanju postojećih solucija, uočavanju njihovih nedostataka i iznalaženju „inspiracije“ a njihovo poboljšanje.

Vansudskim merama i vansudskim sankcijama svojstvene su, pre svega, one prednosti koje se pripisuju svim alternativnim, odnosno diverzionim modelima reagovanja na kriminalitet maloletnika. Pored toga, kanadsko rešenje poseduje i određene kvalitete koji ga čine specifičnim u odnosu na ostala uporednopravna rešenja. Od „opštih“ prednosti vansudskih mera i vansudskih sankcija najvažnije su: omogućavanje zaobilaženja pokretanja i vođenja krivičnog postupka i izricanja krivične sankcije prema maloletniku i doprinos ostvarivanju ideja restorativne pravde, uvažavanje interesa žrtve i kapaciteti za aktiviranje mehanizma reintegrativnog postidiivanja kao moćnog sredstva za suzbijanje recidivizma kod maloletnika.

Kao osnovna prednost kanadskih vansudskih mera i vansudskih sankcija ističe se činjenica da su one samo u osnovnim crtama propisane zakonom, te da je njihova detaljna razrada prepuštena posebnim oficijelno potvrđenim programima koji se sprovode na lokalnom nivou. Osim što dozvoljava da se izvršenje vansudskih mera i sankcija prilagodi uslovima svake pojedinačne lokalne zajednice i okruženja u kome meloletnik živi, ovakvo rešenje ima još jednu dobru stranu – fleksibilnost. Naime, programi usvojeni na lokalnom nivou mogu se mnogo lakše, brže i jednostavnije izmeniti u slučaju novonastalih okolnosti, dok izmena zakona i podzakonskih akata koji važe na teritoriji cele države zahteva znatno komplikovaniju proceduru i duži vremenski period.

Jedna od prednosti vansudskih sankcija prisutnih u maloletničkom krivičnom pravu Kanade sastoji se i u tome što je samim Zakonom propisano uključivanje porodice maloletnika, ali i celokupne zajednice i žrtve u postupak njihove primene. Na taj način se i formalnopravno, a ne samo teorijski, potencira značaj sprovođenja restorativnog procesa na relaciji prestupnik – zajednica – žrtva i omogućava da maloletnik ne

bude stigmatiziran a njegova žrtva marginalizovana i isključena iz tog postupka. Slično kanadskom rešenju, Zakonom o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica predviđeno je da se izbor (kao i primenjivanje) vaspitnog naloga vrši u saradnji sa roditeljima, usvojiocem ili staraocem maloletnika i nadležnim organom starateljstva.⁵⁵ Ova odredba ukazuje na nameru zakonodavca da u sprovođenje vaspitnih naloga budu uključeni i predstavnici neformalne socijalne kontrole (porodica) kao i prva karika u lancu formalne socijalne kontrole (organ starateljstva, odnosno nadležni centar za socijalni rad⁵⁶). Ipak, ona je samo načelnog karaktera te bi bilo korisno da se odgovarajućim podzakonskim aktom podstakne intenzivnije učestvovanje članova uže i šire porodice maloletnog prestupnika u izvršenju obaveza iz vaspitnog naloga, kao što je to u Kanadi učinjeno programima lokalnog karaktera. Na taj način bi se dodatno osiguralo da maloletnik zahvaljujući podršci roditelja, usvojioca ili staraoca ili drugih njemu bliskih lica u koja ima poverenje internalizuje vrednosti koje se sprovođenjem vaspitnih naloga nastoje promovisati. Pored toga, uključivanje roditelja u sprovođenje vaspitnih naloga (pre svega kroz saradnju sa predstavnicima organa starateljstva) imalo bi za cilj i njihovo „prevaspitanje“ kroz savetovanje, usmeravanje i podučavanje kako da pravilno vrše svoja roditeljska prava i dužnosti.

Konačno, kao poseban kvalitet predstavljenih programa za izvršenje vanskudskih mera i sankcija u Kanadi reba naglasiti njihovu usmerenost na podsticanje kreativnog i inovativnog pristupa rešavanju problema prestupništva mladih. Pri tome je akcenat stavljen na karakteristike i kvalitet aktivnosti koje maloletnik treba da obavlja tokom izvršenja svojih obaveza, uz insistiranje na iskorišćavanju kapaciteta koji već postoje u lokalnoj zajednici, kao što su, na primer, dobrotvorne organizacije, azili za napuštene životinje, gerontološki centri itd. To govori u prilog stavu da ograničeni finansijski resursi i prostorni i kadrovski kapaciteti nadležnih ustanova, koji se u našoj zemlji često ističu kao osnovni razlozi za nedovoljno frekventnu i uspešnu primenu vaspitnih naloga, nisu ni jedini ni presudni faktori od kojih će zavisiti efikasnost državne reakcije na maloletnički kriminalitet. Nasuprot tome, sadržina opisanih programa upravo pokazuje da fokus treba da bude usmeren na intelektualno angažovanje odnosno aktiviranje onih lica koja učestvuju u sprovođenju aktivnosti u okviru izvršenja vaspitnih naloga (psihologa, pedagoga, stručnjaka za poremećaje u ponašanju iz oblasti specijalne edukacije i rehabilitacije) U tom smislu treba naglasiti i potrebu za konstantnom

⁵⁵ Čl. 8. st. 3. ZOMUKD

⁵⁶ Videti: Zakon o socijalnoj zaštiti, *Službeni glasnik RS*, br. 24/2011, čijijm stupanjem na snagu je prestao da važi raniji Zakon o socijalnoj zaštiti i obezbeđenju socijalne sigurnosti građana, *Službeni glasnik RS*, br. 101/05

edukacijom ovih lica i unapređenju njihovog znanja i praktičnih veština, kako bi se one uskladile sa tendencijama koje su u ovoj oblasti zastupljene u razvijenim zemljama sveta, poput Kanade.

Uviđanje prednosti analiziranog rešenja iz uporednog prava navodi na uočavanje određenih nedostataka i propusta domaćeg zakonodavca u istoj oblasti. Upoređujući naše rešenje sa kanadskim, nameće se zaključak da je njegov osnovni nedostatak i dalje manjak odgovarajućeg podzakonskog akta koji bi omogućio detaljniju razradu zakonskih odredbi i njihovo sprovođenje u svakom konkretnom slučaju. Iako postojeći pravni okviri u Republici Srbiji ne dopuštaju usvajanje programa izvršenja vaspitnih naloga na lokalnom nivou, usvajanje odgovarajućeg podzakonskog akta – pravilnika o njihovom izvršenju predstavljalo bi značajan progres.

Podzakonskim aktom trebalo bi osmisliti i sistem odabira humanitarnih i drugih sličnih organizacija u kojima bi maloletnici mogli da obavljaju poslove socijalnog, lokalnog i ekološkog sadržaja i detaljnije normirati mehanizam saradnje između ovih organizacija, organa koji su zaduženi za određivanje vaspitnih naloga, nadležnih organa starateljstva i samog maloletnika, odnosno njegove porodice. Iz zakonskog teksta jasno proizlazi da je smisao ovog vaspitnog naloga da se maloletni prestupnik uključi u aktivnosti altruističkog i društveno korisnog karaktera, ali bi podzakonskim aktom trebalo preciznije odrediti u koje bi on organizacije mogao da bude upućen, koju vrstu poslova bi obavljao i na koji način bi bila vršena evaluacija njegovog rada i angažovanja. Takođe, trebalo bi da pri nadležnim organima starateljstva postoje spiskovi organizacija (sa kratkim opisom njihovih delatnosti) za koje je procenjeno da su podbne i voljne da omoguće da maloletnik u njima ispunjava obaveze iz vaspitnog naloga. Na taj način bi se unapred znalo u koje organizacije maloletnik može biti upućen, a od raspoloživih organizacija bi mogla da se odabere ona čija delatnost najviše odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima.

Ma koliko bilo neophodno, usvajanje podzakonskog akta koji bi bio posvećen primeni vaspitnih naloga ne bi samo po sebi i automatski omogućilo da ovaj institut zaista zaživi u našem pravnom sistemu. Takav pravni akt bi predstavljao samo prvi korak na putu ka široj implementaciji ovog instituta. Naime, primena vaspitnih naloga uslovljena je i spremnošću relevantnih subjekata da učestvuju u sprovođenju konkretnih obaveza maloletnika i volje da mu pruže podršku. Zbog toga bi bilo umesno da se predstavnici ovih organizacijana na prikladan način (kroz edukaciju tj. podizanje svesti) motivišu da svoje kapacitete stave na raspolaganje u tu svrhu. U tom smislu je važno da oni prepoznaju ne samo ozbiljnost problema maloletničkog prestupništva već i potrebu da celokupna zajednica aktivno učestvuje u njegovom suzbijanju.

Prilikom traženja najadekvatnijeg načina da se ostvari šira i doslednija primena vaspitnih naloga ne treba zaboraviti da, uprkos višegodišnjoj egzistenciji u zakonskom tekstu, ovaj institut i dalje predstavlja novinu u našem pravnom sistemu. Kako je preuzet iz pravnih sistema koji već decenijama konstantno neguju i razvijaju raznovrsne diverzione modele, ne može se očekivati da i ovde odmah doživi istu učestalost i kvalitet primene. Da bi se u napravio pomak u tom pravcu ne sme se zaustaviti samo na preuzimanju rešenja iz uporednog prava, već treba nastojati da se u našu pravnu teoriju, izvore i praksu postepeno presađuju ideje na kojima su inostrana rešenja zasnovana. Reč je, pre svega o ideji restorativne pravde – insistiranju na aktivnoj ulozi žrtve i zaštiti njenih interesa, promovisanju posredovanja, pregovaranja, izmirenja i vanskudskog rešavanja sporova i podsticanju cele zajednice da se aktivno uključi u proces suzbijanja maloletničkog prestupništva.

Ana Batrićević, PhD

Research Fellow

Institute of Criminological and Sociological Research

EXTRAJUDICIAL MEASURES AND EXTRAJUDICIAL SANCTIONS IN JUVENILE CRIMINAL JUSTICE SYSTEM OF CANADA

Summary

The aim of this paper is to present and analyze the term, contents, characteristics and purpose of specific Extrajudicial Measures and Extrajudicial Sanctions prescribed in juvenile justice system of Canada, as well as to question the contribution of these measures i.e. sanctions when it comes to the accomplishment of fundamental ideas and principles of restorative justice. The author also attempts to point out the possibilities of Extrajudicial Measures and Extrajudicial Sanctions when it comes to the suppression of recidivism among juvenile offenders, and to present these measures as possible role – models and guidelines that would contribute to the improvement of present situation regarding the application of

similar measures against juvenile offenders in Serbia. Basic issues that will be discussed include the following: brief historical review of the development of juvenile criminal law in Canada, the definition of the term, essence, contents, and actual ways in which Extrajudicial Measures and Extrajudicial Sanctions are imposed and applied in accordance with current Canadian Youth Criminal Justice Act, as well as the attempt to estimate the scope and quality in which the application of these measures allows the concept of restorative justice to be fulfilled along with the idea that the purpose of post delictum intervention is not supposed to be punishment or re – education but the establishment of preconditions for the reparation of damage caused by criminal offence through the activation of the mechanism of re – integrative instead of disintegrative shaming. Finally, the possibility of implementing some of the ideas that exist in Canadian system within the frames of present legislative solutions in juvenile criminal law of Serbia will also be discussed in this paper, particularly in the context of educational orders prescribed by Law on juvenile perpetrators of criminal offences and criminal – legal protection of minors.

Key words: juveniles, restorative justice, Extrajudicial Measures, Extrajudicial Sanctions, Canadian Youth Criminal Justice Act